

УДК 378.091.3:78.071.2]:316.46

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-8>

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ДИРИГЕНТА ОРКЕСТРУ

Ликтей Богдан Володимировичаспірант кафедри теорії музики та
естрадного мистецтва

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ORCID ID: 0000-0001-7971-3342

e-mail: b.v.lyktei@npu.edu.ua

У статті розглянуто важливість міждисциплінарного підходу у формуванні лідерських якостей майбутніх диригентів оркестру. Проаналізовано ключові компоненти, необхідні для успішної диригентської діяльності, зокрема педагогічні здібності, знання психології, менеджменту та комунікацій, а також розуміння філософських концепцій музики. Висвітлено взаємозв'язок між дисциплінами, що сприяють формуванню гармонійної особистості диригента, здатного ефективно керувати творчим колективом та реалізовувати музичні проєкти. У роботі підкреслено, що сучасний диригент повинен виконувати не лише роль музичного керівника, а й лідера колективу, здатного надихати музикантів, вирішувати конфлікти, забезпечувати ефективну комунікацію та формувати позитивну атмосферу в оркестрі. Останні дослідження у сфері мистецької освіти звертають увагу на важливість поєднання музичних знань із навичками з інших сфер, таких як психологія управління, емоційний інтелект і мистецтво переговорів. Визначено, що лідерські якості диригента, включаючи здатність до критичного мислення, інтерпретації музичних творів і формування довіри в колективі, мають міждисциплінарний характер. Також цей підхід сприяє формуванню гнучкості розуму, вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки, що ефективно допомагає у подальшій роботі з оркестром. Особливу увагу приділено практичним рекомендаціям щодо впровадження міждисциплінарного підходу в освітній процес диригентів. Описано способи інтеграції музики з іншими предметами, включаючи природничі та гуманітарні науки, які сприяють розвитку творчого мислення, логіки та навичок застосування знань на практиці. Стаття спрямована на висвітлення ролі цілісного підходу до підготовки диригентів, зокрема в контексті сучасних викликів музичної освіти, з метою підвищення їхньої професійної майстерності та лідерських компетенцій.

Ключові слова: міждисциплінарний підхід, лідерські якості, диригент оркестру, мистецька освіта, музична комунікація.

INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF IN FUTURE ORCHESTRA CONDUCTOR

Bohdan Lyktei

Dragomanov Ukrainian State University

The article explores the significance of an interdisciplinary approach in developing leadership qualities in future orchestral conductors. It analyzes key components essential for successful conducting, including pedagogical skills, knowledge of psychology, management, and communication, as well as an understanding of philosophical concepts of music. The interconnection between disciplines is highlighted, which contributes to shaping a well-rounded conductor capable of effectively managing a creative ensemble and implementing musical projects. The study emphasizes that a modern conductor must not only fulfill the role of a musical leader but also serve as a team leader who can inspire musicians, resolve conflicts, ensure effective communication, and create a positive atmosphere within the orchestra. Recent research in the field of arts education underscores the importance of combining musical expertise with skills from other fields, such as management psychology, emotional intelligence, and negotiation techniques. It has been identified that the leadership qualities of a conductor, including the ability for critical thinking, interpreting musical works, and building trust within the ensemble, are inherently interdisciplinary. This approach also fosters mental flexibility and the ability to identify cause-and-effect relationships, which are highly beneficial in working with an orchestra. Special attention is given to practical recommendations for implementing an interdisciplinary approach in the education of conductors. The article describes methods of integrating music with other subjects, including natural and humanities sciences, which promote the development of creative thinking, logical reasoning, and practical application of knowledge. The article aims to highlight

the role of a holistic approach to the training of conductors, particularly in the context of contemporary challenges in music education, to enhance their professional expertise and leadership competencies.

Keywords: *interdisciplinary approach, leadership qualities, orchestra conductor, arts education, music communication.*

Актуальність дослідження. Міждисциплінарний підхід у формуванні лідерських якостей майбутнього диригента є актуальною темою сучасної мистецької освіти, що відповідає викликам швидкоплинного та багатогранного культурного середовища. У сучасному світі диригентська професія виходить за рамки суто музичного мистецтва, тому вимагає від фахівця широкого кола знань і вмінь. Лідерські якості диригента, зокрема, залежні від його здатності інтегрувати знання з різних дисциплін, таких як психологія, філософія, комунікація, музична гармонія, а також філософська рефлексія на мистецтво.

Сьогодні диригенти є не лише носіями музичних ідей, але й натхненниками та лідерами, які впливають на психологічний клімат оркестру, мотивацію виконавців та сприйняття музики аудиторією. Наприклад, знання психології допомагає диригенту зрозуміти особисті й групові динаміки всередині оркестру, підтримувати ефективну комунікацію й уникати конфліктів. Так само, філософія розвиває критичне мислення, усвідомлення глибинного змісту музичних творів і дозволяє диригенту транслювати їхню символічну значущість. Комунікація як наука сприяє розвитку вербальних і невербальних методів взаємодії, підвищує рівень взаєморозуміння між диригентом та музикантами.

Вивчення музичної гармонії й аналізу надає диригенту технічну базу, необхідну для осмислення музичної структури, однак лише в поєднанні з міждисциплінарними знаннями ці вміння можуть бути повністю реалізовані на практиці. Філософська інтерпретація, зі свого боку, допомагає диригенту усвідомлювати зв'язок між музикою та людською екзистенцією, що є ключовим для трансляції мистецтва на глибинному рівні.

Метою статті є обґрунтування важливості міждисциплінарного підходу у формуванні лідерських якостей майбутніх диригентів, передбачається виявити взаємозв'язки між цими дисциплінами, визначити їхній вплив на розвиток диригентського мистецтва та запропонувати практичні рекомендації щодо інтеграції міждисциплінарного підходу в освітній процес диригентів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень свідчить про зростаючий інтерес до міждисциплінарного підходу в мистецькій освіті, особливо в контексті підготовки диригентів. Серед українських науковців питання міждисциплінарності висвітлюють такі дослідники, як В. Андрущенко, В. Биков, В. Гайніс, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий та ін. Дослід-

ники Г. Падалка, М. Ткач, А. Козир, В. Федорин, М. Букач, В. Желанова, Л. Масол, О. Олексюк, А. Растрігіна, А. Лащенко, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова наголошують на необхідності поєднання мистецьких дисциплін із гуманітарними науками, зокрема психологією та філософією, для комплексного формування лідерських якостей диригента. Г. Падалка підкреслює значення креативного підходу в педагогіці, а М. Ткач досліджує взаємозв'язок між гармонією та комунікативними компетенціями диригента.

Виклад основного матеріалу. Диригентська діяльність є однією з найскладніших серед музично-виконавчих професій. Її структура багатоконпонентна, а прояви багатогранні, тому завданням диригента є сприйняття інформації, осмислення її, передача іншим учасникам колективу, досягнення необхідного результату. У зв'язку з цим, диригент оркестру повинен мати низку якостей як професійних, так і психолого-педагогічних.

Оскільки диригент є центром музичного колективу, він відповідає не лише за технічну координацію, але й за натхнення музикантів, формування ефективної команди, досягнення спільної мети, тому його лідерські якості включають здатність: надихати колектив на творчі досягнення, формувати довіру та повагу між учасниками, організовувати роботу, враховуючи сильні сторони кожного музиканта.

Професійні якості диригента складаються з природної обдарованості та спеціального навчання. Складові природної обдарованості — це, перш за все, яскраво виражена музичність, розвинений слух, вольове, гнучке та стійке почуття ритму, динаміки та загального балансу, безвідмовна музична пам'ять, відмінні психомоторні здібності, а також швидка реакція, витримка, зосереджена та розподілена увага. Вміння точно поставити завдання та доступно пояснити варіанти його вирішення — важливі якості, необхідні для успішної діяльності. До професійних якостей належать: професійна грамотність, широкий загально-естетичний світогляд, чудова диригентська техніка та важливий чинник — уміння інтерпретувати.

Низка педагогічних здібностей, які повинен мати диригент:

1. Гностичні вміння.
2. Вміння психолого-методичного планування.
3. Діагностичні вміння
4. Дослідницькі вміння.

В ідеалі, керівник колективу повинен поєднувати у собі педагогічні здібності, високий

професіоналізм та організаторські здібності (Гайніс, 2015).

Щоб завжди знати, що сказати оркестру у тих чи інших випадках, для реалізації свого задуму, диригент обов'язково має бути обізнаний у галузі педагогіки та психології по відношенню до оркестрантів. Також дуже важливим є психологічний вплив диригента на виконавців, тому що він повинен позитивно впливати на людей навколо за допомогою не тільки жестів, а й мови.

Мистецтво диригента проявляється у керівництві музичним колективом. Перед ним стоїть складне завдання — підпорядкувати собі різноманітність виконавських індивідуальностей, темпераментів та спрямувати творчі зусилля колективу в єдине русло. До кожного музичного колективу, а іноді навіть до окремих його учасників, необхідний особливий підхід (Лашенко, 2020).

Диригент є автором інтерпретації музичного твору, майстром, що визначає характер і якість кінцевого звукового результату. Він повинен виконувати обов'язки художнього керівника, займатися продюсуванням (пошук заходів, партнерів, спонсорів, участь у створенні реклами), займатися пошуком та затвердженням репертуару, створювати та коригувати аранжування, визначати виконавський склад, вирішувати деякі фінансові питання, підтримувати сприятливу психологічну атмосферу. Диригент повинен знати особливості музичних інструментів, вміти правильно розставляти штрихи, роз'яснити невідомі виконавцям прийоми гри, значення термінів, філософську концепцію музики (Петренко, 2019).

На сьогоднішній день необхідність реалізації принципу міждисциплінарних зв'язків на практиці не піддається сумніву, оскільки взаємозв'язки наук і різних галузей очевидні. Реалізація міждисциплінарних взаємодій допоможе майбутнім диригентам краще орієнтуватися в сучасному світі, що швидко змінюється.

Існує багато способів реалізації принципу міждисциплінарних взаємодій. Великі теми та явища, які вплинули не на одну природничо-наукову та гуманітарну дисципліну вивчаються на різних шкільних предметах з погляду відповідної шкільної дисципліни. Також нерідко явища, що вивчаються на одному предметі, стають причиною явищ і подій, що вивчаються на іншому (наприклад, особливості географічного положення держави мають сильний вплив на історичний шлях його розвитку). Тому отримання нових знань спирається на знання, які вже отримані під час вивчення іншого предмета. Також поширене використання методів та прийомів однієї науки щодо нового матеріалу на іншій. Все це сприяє формуванню у майбутніх диригентів гнучкості розуму, розвитку логіки, вмінню знаходити причинно-наслідкові зв'язки, що допомагає використовувати

знання на практиці роботи з оркестром. Це задовольняє необхідність формування не приватних і відірваних від реальності знань, а узагальнених, які мають властивість широкого перенесення, які з часом будуть використані для формування умінь. Вміння використовувати отримані знання у реальному житті також буде великою перевагою у подальшій фаховій діяльності диригента (Желанова, 2021).

Як один із видів мистецтв музика завжди була частиною загального культурного простору і допомагала передати окремі смисли та ідеї, різні політичні, історичні, географічні та соціальні умови через образність та виразність творчості. Висока емоційна насиченість музичних творів допомагала трансливати ідеї та унікальні риси, властиві певному народу, епосі чи території.

Найбільш поширеними на сьогоднішній день в освітній практиці є інтегративні зв'язки музики з предметами, що знаходяться разом з нею в одній освітній галузі (музика та література, музика та образотворче мистецтво, музика та ритміка тощо). Однак очевидна тенденція до інтеграції музики з досить віддаленими освітніми областями (музика та фізика, музика та математика, музика та біологія, музика та іноземні мови, музика та географія тощо) (Олексюк, 2020).

Для професії диригента важливими є не тільки музичні знання, але й навички та компетенції з різних інших сфер. Нижче ми наведемо приклади дисциплін, які не пов'язані безпосередньо з музикою, але значно впливають на професійний розвиток диригента.

Оскільки диригент керує колективом, що може включати десятки, а інколи сотні музикантів, важливо знати, як мотивувати людей, вирішувати конфлікти і підтримувати дисципліну без втрати довіри. Знання психології управління допоможуть знайти підхід до різних типів особистостей та підтримувати позитивний настрій у стресових ситуаціях, наприклад, під час репетицій перед важливим концертом.

Диригент працює з творчими особистостями, які можуть мати різні погляди на процес виконання тому він повинен розуміти природу конфлікту і вміти його вирішити, щоб уникнути непорозумінь. Переговори з менеджерами чи спонсорами також веде диригент, тому потрібно володіти мистецтвом ведення переговорів та вміти переконувати.

Розвинений емоційний інтелект допомагає диригенту розуміти емоційний стан колективу і зчитувати реакції публіки. Він повинен побудувати правильну творчу емоційну атмосферу під час репетицій та відчувати, як саме публіка реагує на виконання під час концертного виступу (Green & Malko, 2012).

Для чіткого та натхненного пояснення музикантам свого бачення музичного твору, а також

для спілкування з аудиторією чи пресою, диригент повинен мати добре розвинені комунікативні навички. Презентація програми концерту повинна бути пояснена так, щоб було все зрозуміло, структурувати свою думку логічно і чітко, зацікавити виконавців. Проведення лекцій чи майстер-класів є невід'ємною частиною роботи диригента, під час цього розвивається стресостійкість та вміння зацікавити слухача.

Знання принципів ефективного спілкування полегшує взаємодію з музикантами різних культур та рівнів професійності. Робота з міжнародними оркестрами є частим явищем для успішних диригентів, тому потрібно вміти комунікувати з ними, навіть не знаючи іноземної мови.

Диригент є лідером, від якого залежить не лише музичний результат, а й командний дух. Вміння надихати музикантів на досягнення високих результатів є однією з найголовніших складових професії диригента, від цього залежить успіх всього колективу. Створення довірливої атмосфери у колективі є обов'язковим для досягнення злагодженості між грою музикантів, вони повинні навчитися комунікувати між собою та довіряти один одному і посередником між ними є саме диригент (Blades-Zeller, 2015).

Музичний світ немає кордонів, тому диригенту часто доводиться працювати з творами світової класики або спілкуватися з музикантами з різних країн. Аналіз текстів опер чи вокальних творів є необхідним для кращого розуміння музичної мови. Розуміння літературного контексту вокальних і хорових творів допомагає краще зрозуміти і передати художній задум композитора. Знання іноземних мов є запорукою визнання диригента на міжнародній арені. Вільне володіння англійською, німецькою, французькою або італійською мовами допоможе диригенту бути незалежним у спілкуванні (Tang, 2019).

Музика тісно пов'язана з іншими видами мистецтва, і диригент має розуміти її місце у культурному контексті. Потрібно вміти правильно інтерпретувати твори у контексті тієї чи іншої епохи. Знання живопису, театру і літератури допомагають диригенту краще розуміти вплив цих мистецтв на музику. Для кращого розуміння музичних творів диригент повинен знайти правильні візуальні образи для створення концепції концертного виступу. Також важливою є співпраця з художниками та режисерами під час постановок опер (Green & Malko, 2012).

Знання основ менеджменту допомагає диригенту реалізовувати успішні проєкти. Зазвичай організація гастролей оркестру лежить на плечах диригента, тому потрібно знати як розробити успішні стратегії залучення глядачів до прослуховування музики. Вміння ефективно планувати свій час між репетиціями, концер-

тами та адміністративними обов'язками, оптимізувати репетиційний процес, підготувати концертні програми у стислий термін допоможуть диригенту бути максимально продуктивним (Петренко, 2019).

Фізична підготовка є важливою для диригента, адже робота включає багатогодинні репетиції і виступи. Фізична витривалість є одним з ключових аспектів успішної діяльності диригента оркестру, тому що окрім музичних та керівних навичок, від диригента вимагається високий рівень витривалості для того, щоб підтримувати енергію, чіткість рухів і концентрацію протягом тривалих репетицій і виступів. Недостатня фізична підготовка може призводити до швидкої втомлюваності, що негативно позначається на якості диригентських жестів та комунікації з оркестром. Наприклад, тривала напружена робота м'язів спини, рук та плечей може викликати надмірне навантаження, що впливає на здатність диригента контролювати свій жестовий апарат та ефективно взаємодіяти з колективом.

Робота в умовах високого стресу вимагає знань методів зниження напруження. Диригент повинен вміти зберігати як свою, так і концентрацію всього колективу перед важливим виступом, щоб уникнути емоційного вигорання.

Диригентська діяльність є багатогранним процесом, що вимагає поєднання природної обдарованості з широким спектром професійних навичок. Успішний диригент має володіти професійною грамотністю, технічними вміннями, широким загально-естетичним світоглядом і здатністю до інтерпретації музичних творів. Особливу роль відіграють педагогічні здібності, які охоплюють гностичні, психолого-методичні, дослідницькі та діагностичні вміння.

Знання філософських концепцій музики допомагає диригенту формувати глибокі й змістовні інтерпретації. Окрім того, диригенту необхідно розуміти психологію для ефективного управління колективом, вміти вести переговори, бути переконливим та розвивати емоційний інтелект. Комунікативні навички, знання іноземних мов і основ менеджменту є важливими у реалізації творчих проєктів. Регулярна фізична активність забезпечує витривалість і допомагає знизити стрес, сприяє гармонійному функціонуванню в професійній діяльності.

Висновки. Отже, міждисциплінарний підхід у формуванні лідерських якостей диригента оркестру є ключовим аспектом сучасної мистецької освіти, що забезпечує підготовку професіонала, здатного ефективно функціонувати в умовах динамічного культурного середовища. У процесі дослідження було доведено, що успішний диригент повинен володіти не лише музичними навичками, але й педагогічними здібностями,

знаннями з психології управління, менеджменту, а також мати розвинені комунікативні якості, фізичну витривалість та знання іноземних мов, тому такий підхід дозволяє створити гармонійну систему компетенцій, що підвищує професійну ефективність диригента.

Завдяки міждисциплінарному підходу, який інтегрує знання із різних галузей, майбутній диригент набуває здатності не лише вести оркестр, але

й надихати його учасників, керувати складними творчими процесами та ефективно взаємодіяти з аудиторією. Подальші дослідження у цій сфері можуть зосереджуватися на розробці практичних програм навчання, що враховують індивідуальні потреби студентів, і на створенні методик, які об'єднують теоретичну підготовку із практичними навичками, необхідними у професійній діяльності диригента.

Література:

- Гайніс, В. М. (2015). Міждисциплінарний підхід у розвитку лідерських якостей диригента. *Педагогічна майстерність*, 3(18), 45–52.
- Желанова, В. В. (2021). Впровадження стратегії міждисциплінарності в сучасній вищій освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1(48), 477–480.
- Лашченко, А. П. (2020). Міждисциплінарний підхід у підготовці диригентів у вищих навчальних закладах. *Педагогіка мистецтва*, 3, 45–50.
- Олексюк, О. М. (2020). Міждисциплінарність як форма фундаменталізації вищої мистецької освіти: фасетний підхід. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*, 5, 4–8.
- Петренко, Л. Ю. (2019). Управлінські та комунікативні навички диригента як лідера музичного колективу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*, 4, 147–152.
- Blades-Zeller, E. (2015). *The conductor's role: Leadership and communication in music ensembles*. New York, NY: Routledge.
- Green, E. A. H., & Malko, N. (2012). *The modern conductor: A college text on conducting based on the technical principles of Nicolai Malko*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Tang, M. (2019). Fostering creativity in intercultural and interdisciplinary teams: The VICTORY model. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 2020.

References:

- Hainis, V. M. (2015). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u rozvytku liderskykh yakosteï dyryhenta [Interdisciplinary Approach to the Development of a Conductor's Leadership Qualities]. *Pedahohichna maïsternist – Pedagogical Mastery*, 3(18), 45–52. [in Ukrainian].
- Zhelanova, V. V. (2021). Vprovadzhennia stratehii mizhdystsyplinarnosti v suchasniï vyshchiiï osviti [Implementation of an Interdisciplinary Strategy in Modern Higher Education]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiï: "Pedahohika. Sotsialna robota," – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work"*, 1(48), 477–480. [in Ukrainian].
- Lashchenko, A. P. (2020). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u pidhotovtsi dyryhentiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Interdisciplinary Approach to the Training of Conductors in Higher Educational Institutions]. *Pedahohika mystetstva – Pedagogy of Art*, 3, 45–50. [in Ukrainian].
- Oleksiuk, O. M. (2020). Mizhdystsyplinarnist yak forma fundamentalizatsii vyshchoiï mystetskoiï osvity: fasetniï pidkhid [Interdisciplinarity as a Form of Fundamentalization in Higher Art Education: A Faceted Approach]. *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi – Musical Art in the Educological Discourse*, 5, 4–8. [in Ukrainian].
- Petrenko, L. Yu. (2019). Upravlinski ta komunikatyvni navychky dyryhenta yak lidera muzychnoho kolektyvu [Management and Communication Skills of a Conductor as a Leader of a Musical Ensemble]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsional'nogo pedahohichnogo universytetu – Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University*, 4, 147–152. [in Ukrainian].
- Blades-Zeller, E. (2015). *The conductor's role: Leadership and communication in music ensembles*. New York, NY: Routledge.
- Green, E. A. H., & Malko, N. (2012). *The modern conductor: A college text on conducting based on the technical principles of Nicolai Malko*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Tang, M. (2019). Fostering creativity in intercultural and interdisciplinary teams: The VICTORY model. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 2020.